

ben hatalmas erőfeszítéssel halad a maga útján, intrikákat szőnek ellene, melyeknek végül is áldozatául esik.

Nehéz volna eldönteni, mennyiben szándékosan előkészített csapda volt az a párbaj, amelynek megvívására a fiatal *Dantes de Heeckeren* báróval, annak kihívó viselkedése folytán kényszerült. Annyi bizonyos, hogy Benkendorf csendőrfőnök, I. Miklós bizalmasa tudott a Puskin köré fonódó cselszövéstről. Módjában állt volna a párviadalt megakadályozni. Ha nem tette, csak azért volt, mert szívesen látta a gyűlölt ember pusztulását. A ma birtokunkban levő dokumentumok alapján nem kételkedhetünk abban, hogy Puskin haláláért az I. Miklós cárban megszemélyesült rendszer viseli a felelősséget. A kortársak közt nem hiányoztak azok, akik előre megfontolt gyilkosságnak tartották Puskin és Dantes párbaját. Temetésének körülményei valóban arra engednek következtetni, hogy sokan lélegzettek fel megkönnyebbülve a nagy költő halálhírére. Miközben az orosz nép tömegei vették körül a felravatalozott holttestét, Benkendorf titkos társaságok után szimatolt és nagy csendőrsztagokat helyezett el a szomszédos uccákban. A csendőrkiséret akkor sem maradt el, mikor koporsóját a pszkovi kormányzóságban fekvő Mihajlovka községbe szállították, ahol egyébként felsőbb rendeletre „minden fölösleges ceremóniát“ megtiltottak. Az üldözés és a gyűlölet, mely egész életét megkeserítette, halála pillanatában sem hagyta el. De Puskin, a kor hatalmasainak ellenségeskedésétől nyomott légkörben is tudta, hogy eljön az az idő, „mikor Oroszország letépi láncait“, s százmilliók fogják magukénak vallani halhatatlan alkotásait. Ő maga írta meg a jós szavakat:

*Hirem bejárja majd a széles orosz földet,
Minden nyelven idézik egy nap nevemet.
A büszke szláv unoka, a finn, a tunguz,
Ki most még vad; s a kalmük,
Hű barátja a végtelen szteppének.*

Kovács Károly

AZ IRÓK ÉS OLVASMANYAIK. Közhalmi kitünő szerkesztésében és nemkülönben kitünő munkatársaik közreműködésével jelent meg *Könyvek könyve* címen egy módfelett érdekes és szándéka ellenére, ha magát az írói mesterséget nem is, de a mesterség gyakorlóit gyanusan dehonosztáló gyűjtemény. Miként 18 évvel ezelőtt, ez új sorozat alkalmából is vallomásra kérte fel a szerkesztő olvasmányaik felől a betű és a szellem prominenseit, érdeklődő kíváncsisággal tudakozódva azon művek iránt, amelyek világképük és eszményeik kialakulására, fejlődésére jelentős befolyással voltak és amelyek egyáltalán túlnóttek az u. n. „elővasandó könyvek“ vagy „kedves olvasmányok“ határain. Kár is tagadni, a szerkesztő nyilván úgy gondolta — és nagyon helyesen — e gyűjtemény, — garancia erre a munkatársak érdeklődési köre és az általuk oly szívesen vállalt hivatás, — például szolgálhat az avatatlanok ösztönzésére és termékeny okulására. Hisz az igényes olvasó, akinek a részére és példátmutató oktatására az ankét ebben a formában, a nagy nyilvánosság előtt megtartatott, ha nem is fuldoklik az alkotást megillető csodálat feneketlen illuziójában, de az intimitásoknak, műhelytitkoknak és egyéb eféle pokoli, vagy mondén boszorkányságoknak méltán kijáró érdeklődéssel fordul a titkok titka, a hatás, az alkotó és a mű hármas egységének e rejtélyes kapcsolatait feltáró kísérlet felé. Soha illuziótvesztőbb csalódás, mint e talpraesett vallomások olvasásakor! A legkétségbeejtőbb és legrejtélyesebb az egész dologban mégis az, hogy e vallomások magukért bár kevés kivétellel majd mind helytállanak, teljes

egészükben, tömegükben mégis siralmas képét mutatják a választadók érdeklődésének. Illetlenség-számba menne jogosan és nem is lenne eredményes, ha a válaszadó 173 író, művész és tudós vallomását egymástól elkülönítve vetnénk bírálat alá, éppen ebben az esetben, amidőn, hogy az ankét rendezőjét idézzük: „a könyvek kiválasztásában, e par excellence szabadnak tetsző szellemi tevékenységben (megmutathatjuk)... az olvasmányélmények egyéni motívumai mögött a kulturközösség kollektív kényszerét.“ Nos, a vallomásokat tartalmazó kötet végén feltüntetett olvasmánystatisztika tükrében furcsa alakzatban bontakozik ki ez a kulturközösség. A megemlékés és hivatkozások számaiból megtudhatjuk, hogy a Biblia ugyanannyi író eszményeinek kialakulására volt végzetes hatással, mint Jókai összegyűjtött, vagy részleges munkái. Sigmund Freud kevesebb pontozást ér el, mint Szabó Dezső, (ugyanannyit, mint Kosztolányi) és Marxnak az irányító hatása latbavetve egyenértékű Tamási Aronéval. Kant, Cervantes, Bergson, Byron, Lao-tse, Renan, folytassam-e tovább, népszerűség és hatás gyakorló képesség dolgában mélyen Márai alá süllyed, Cervantesra ugyanannyian hivatkoznak, mint Herczeg Ferencre, Gerhardt Hauptmannra ugyanannyian, mint Benedek Elekre. Móra Ferenc jóval népszerűbb az írói körökben (is) mint Kempis Tamás, Sophokles, Széchenyi vagy D. H. Lawrence. Molnár Ferenc Pascal, Széchenyi, Sophokles társaságában huzódik meg Nyirő József mögött, Kassák Engels, Darwin, Joyce, Ortega y Gasset, stb. előtt jó néhány fejhosszal vezet. Tormay Cecilre ugyanannyian hivatkoznak íróink, művészeink és tudósaink közül, mint Paul Valéryre, Villonra, Voltairere, Wagnerra, Rabelaisra, Rousseaura, Hegelre és Darwinra, Tovább is folytatnám e seregszemlét, ha nem lenne szégyelnivaló. Önkénytelenül is elementáris erőt nyer a nyugtalanság, idegesen keressük a pontozott hatás gyakorló nagy szellemek között Pósa bácsi, Courts-Mahler vagy Dekobra nevét. Hogy Gorkij Kós Károly, Chesterton pedig Tóth Árpád mögé kerül, azon már egyáltalán nem csodálkozunk. Hogy Kirkegaardot megelőzi Szekfű Gyula, Szabó Lőrinc pedig Stefan Georget, istenem, eféle figurák írói körökben a jelek szerint lehetségesek. A jelenlegi és a tizennyolc év előtti ankét eredményeit összehasonlítva is kitünő tanulságra nyílik alkalom. Goethe például az utolsó tizennyolc év alatt nyolc pont értéket veszített varázsából, aránylagosan ennek ötszörösét, mivel az elmúlt ankét 87 vallomástevője helyett ez esetben 173 nyilatkozott. Marx jelentős haladást ért el írói körökben, előzőleg még nem szerepelt a tiz legjobbat forgatott szerző között, ezuttal sikerült neki magát 14 pontig felverekednie. Arany ázsiója emelkedett, Jókaié viszont esett. Móricz megduplázódott, Babits megháromszorozódott, Ady az élre került, Hegel öt ízben, nyilvánvalóan minden lében kanál írástudók részéről megemléttetik, viszont Petőfi öt pontot veszít. Boldog kor, melynek írói tisztálkodó gavallérok módjára ily rapszódikusán váltogathatják üdvösségük veszélyeztetése nélkül kedvenceiket és mestereiket. Bizony, ezen, illúziók rombolására oly alkalmas kötet, ha nem is bölcs és mély, de mindenesetre értékesen gyakorlati és kiábrándító tanulságot rejteget magában a szorgos buvár előtt, mégpedig: az író, ha könyvet vesz kezébe, itéletében és izlésében nem sokkal különb, mint egy átlagos, felületes olvasó. (*Remenyik Zsigmond*).

BŰCSŰ A „TANU“-TÓL. Folyóiratok általában ritkán múlnak ki természetes halállal; többnyire nem pontosan fogalmazott szándék hozta létre őket, a munkatársak nagyrésze alkalmi, a cikkek némelyike szintén és ebben a vázlatosan körülhatárolt alakulatban könnyen